

Ін'єкція геніальних 1920-х

Марія Литвин

Тобі повідомили приголомшливу новину про несподіваний спадок. Саме таке відчуття охоплює після перегляду документального фільму режисера Тараса Томенка «Будинок "Слово"».

Він відкриває й наближає до сучасного глядача суперечливу й динамічну епоху 20-х років минулого століття, коли відбулося преображення української культури. Револьюційне збурення звільнило потужну творчу енергію, і стало видно її величезний потенціал: нові ідеї, нові форми, нові смисли...

Уявіть будинок, у якому живуть найкращі митці цієї епохи. Зібрані з усієї України. У самому розквіті своїх сил. Такий будинок стоїть у Харкові на вулиці Культури, 9 (тоді вона називалася Червоних письменників, 5). Збудований у формі букви С і названий метафорично: будинок «Слово». Власне, ніхто ж не примушував там жити. Митці самі з'їжджалися до Харкова, тодішньої нової столиці, і селилися в будинок з нечуваними на той час зручностями: високі стелі, великі вікна, солярій на даху, свій дитсадок, сквер із клумбою, у кожній квартирі телефон. Який прослуховували. А серед письменників-сусідів – агенти спецслужб, яких і досі складно ідентифікувати: «Скажімо, хто ховався під псевдо агент "Літератор" чи агент "Тичина"? Не поспішаймо з висновками – спецслужби своїх не палять. А ключі у Москві», – говорить Тарас Томенко.

Деякі документи в архівах СБУ режисер разом зі сценаристкою фільму Любов'ю Якимчук переглядали фактично першими: до того їх читали тільки співробітники спецслужб. Це протоколи допитів, доноси агентів – свідчення розгортання найтрагічніших сторінок із життя будинку, коли після арешту Миколи Ялового і самогубства Миколи Хвильового почалася така потужна хвиля репресій, що місцеві жителі навіть прозвали той будинок «крематорієм».

Голоси донощиків поряд із голосами письменників та їхніх родичів сплітають багатогранні образи мешканців будинку, промовляючи про їхній спосіб життя, звички, особливості... Так найдошкульніша риса доби стала її свідченням – коли виявилося, що цей будинок видно, він прозорий не лише для спецслужб, а й для майбутніх поколінь. Що, певно, й відчули друзі-сусіди драматург Микола Куліш і режисер Лесь Курбас, коли в основу композиційно-просторового вирішення «Патетичної сонати» поклали саме цей образ прозорого будинку-символу...

Кадр із фільму «Слово».
Режисер Тарас Томенко.
FRESH PRODUCTION GROUP, 2017.

Максимальна документальність – ось головний принцип, за яким створено цей фільм. Власне, за ним з усього огрому знайденого матеріалу – 400 сторінок сценарію! – відібрали ті 40 сторінок, які лягли в основу стрічки. «Усе вирішувалося на монтажному столі: вибирали той матеріал, який ми можемо проілюструвати автентичними кадрами», – розповідає режисер. Жодних стендапів ведучих чи реконструкцій історичних подій – лише озвучення голосів учасників подій та документальна кінохроніка. Усі документальні кадри – саме з 20-х років.

Так досягається отой особливий ефект «подиху епохи». Заради якого пожертвували й підписами до свідчень: «У якийсь момент ми відмовилися від називання документів, адже головне – передати атмосферу того часу, його живий голос», – згадує Тарас Томенко. До речі, у стрічці звучать і справжні голоси поетів: вже старші Володимир Сосюра і Павло Тичина читають свої вірші, написані в оту добу їхньої молодості. Власне, захоплює оце розмаїття нового матеріалу. Хоча часом, через це-таки розмаїття, хочеться зупинити фільм на паузу, аби записати свідчення чи уточнити його авторство. Хоча й розумієш: цей фільм – саме запрошення до вивчення епохи, до приєднання до її величезних можливостей, енергетичного потенціалу.

«Мені дуже подобається, як сприймають фільм по всій Україні, – говорить Тарас Томенко. – Один глядач розповів, що після перегляду всю ніч читав Семенка. Навіть коли приходять узагалі не знаючи, про що цей фільм, виходять захоплені. Тож тут головне – знайти можливість донести фільм до глядача».

Нині режисер разом із письменницею і сценаристкою Любов'ю Якимчук працюють над створенням художнього фільму про події, які відбувалися у ті часи. Власне, саме для цієї картини й було зібрано фактичний матеріал, якого виявилося так багато, що вирішили спершу зняти документальний фільм.

...Геніальне покоління 20-х з легкої руки польського публіциста Єжи Гедройця називають «Розстріляним Відродженням». Режисерові хотілося б змістити акценти у цій назві: з «розстріляного» – на «відродження». Адже відродження неможливо вбити. Коли залишається Слово.